Een tikje triomfantelijk besloot hij kortweg dat de nota-Van Straelen, « een beslissend dokument », intussen onbeantwoord was gebleven ([355]).

Dat was inderdaad het geval. Hoe kwam dat?

De lezer zal zich herinneren dat Van Acker op 20 juli in de Kamer de nota-Van Straelen niet integraal voorgelezen had maar enkel gedeeltelijk samengevat. In die samenvatting had hij zich beperkt tot de door Van Straelen de koning in de mond gelegde bezwaren tegen een onderduiken vóór de geallieerde landing. De schaarse aanduidingen betreffende de voorgeschiedenis van de wegvoering had Van Acker echter niet eens vermeld ([356]). Men begrijpt dat, tijdens de felle debatten in de Kamer onmiddellijk na de rede van Van Acker, de partijgangers van de terugkeer van de koning, de Eerste Minister minder om de ontwikkelde argumenten dan om zijn taktiek gehekeld hadden : het gebruikmaken in het openbaar van privégesprekken met Van Straelen, het uitpakken met een dossier waarvan de tegenpartij niet voldoende kennis had kunnen nemen om er doeltreffend op te antwoorden ([357]). Bevreemdend is echter dat in de Senaat, ruim drie maanden later, de aanhangers van de koning in hun kritiek van de nota-Van Straelen niet verder geraakten dan hun geestesgenoten in juli in de Kamer. Opnieuw was de taktiek van de Eerste Minister meer het mikpunt van de tegenaanval dan de inhoud van het dokument zelf. In het vuur van de polemiek ontdekten de leopoldistische senatoren de zwakke plek niet in het « beslissende dokument » : de inleiding met de beknopte aanduidingen over de voorgeschiedenis van de wegvoering. Zal men aanvoeren dat niemand toen (oktober 1945) de voorgeschiedenis van de wegvoering kende zoals ze hier uit de doeken wordt gedaan. Dat hoefde ook niet. Wat nuchter inzicht zou volstaan hebben om te beseffen dat de beweringen van Van Straelen niet bewezen dat de koning vrijwillig zijn wegvoering had voorbereid. Zoals reeds aangestipt : Van Straelen had enkel weet van gesprekken te Laken gevoerd over de te verwachten wegvoering in geval van een geallieerde landing. Dat die gesprekken rechtstreeks verband hielden met een opdracht van Hitler aan Meissner, najaar 1943, een villa te Strobl in gereedheid te brengen voor de koning en zijn gezin, vermoedde hij. Hij wist dus niet hoe de vork aan de steel zat. Hetzelfde geldt voor de leopoldistische senatoren. Evenmin als Van Straelen en Van Acker zagen zij in de voorgeschiedenis van de wegvoering verder dan Laken. Tegen de Eerste Minister hadden zij kunnen aanvoeren dat er op dit niveau geen beslissing kón vallen want dat die bevoegdheid uitsluitend bij Hitler lag. In hun tegenoffensief blijken zij er geen ogenblik aan gedacht te hebben van dit argument gebruik te maken. Vermoedden zij dat het bestond?

---

(355) *Parlementaire Handelingen, Senaat*, 16 oktober 1945, bl. 863.

(356) Hiervóór, bl. 86-90.

(357) *Parlementaire Handelingen, Kamer*, 20 juli 1945, tussenkomst van Carton de Wiart (bl. 539-543) en De Vleeschauwer (bl. 554-555); 24 juli, tussenkomst van De Vleeschauwer (bl. 548-558); 25 juli, tussenkomst van d'Aspremont Lynden (bl. 578-584).

Toen Eerste Minister Van Acker op 16 oktober 1945 triomfantelijk in de Senaat zijn tussenkomst besloot met de vaststelling: het dokument-Van Straelen is onbeantwoord gebleven ([358]), kon hij niet vermoeden dat het antwoord nochtans ruim een maand later van onverwachte en onverdachte zijde zou komen. Op 24 november verscheen inderdaad in de Belgische kranten *un document émanant de la 2e section du ministère de la défense nationale et contenant l'interrogatoire du SS-Standartenführer Constantin Canaris, chef de la Gestapo en Belgique* ([359]). Die prezentatie gaf de indruk dat het gepubliceerde dokument de weergave was van een proces-verbaal van verhoor van Canaris. Men zoekt echter tevergeefs naar de datum en de plaats van het verhoor. Evenmin verneemt men iets over de dienst die Canaris zou ondervraagd hebben. De lezer weet reeds dat het zogenaamde proces-verbaal niets méér is dan een uittreksel uit een eerste uitvoerig verslag van verhoren van de krijgsgevangene Canaris door een Britse militaire geheime dienst in een *Interrogation Center* in de buurt van Rome in juni 1945. Het hier bedoelde verslag, een Brits dokument dus, dateert van 22 oktober. De bevoegde Britse dienst bezorgde het aan het ministerie van landsverdediging te Brussel dat het in de pers van 24 november liet verschijnen.

In weerwil van de onjuiste prezentatie betekende het Britse dokument toen een nieuw en belangrijk element in de diskussie over de omstandigheden die de wegvoering onmiddellijk waren voorafgegaan. Het bracht het bewijs dat de wegvoering, anders dan Van Straelen en Van Acker beweerd hadden, *niet* het resultaat was van « onderhandelingen » te Laken tussen de koning en Kiewitz, maar bevolen werd door Hitler en uitgevoerd door de politie van Himmler ([360]).

---

(358) Hiervóór, noot 355.

(359) *Livre Blanc*, bl. 344. *Recueil*, bl. 516.

(360) Volksvertegenwoordiger V. Larock, als hoofdredakteur van de socialistische krant *Le Peuple* de geestelijke leider van het anti-leopoldistische kamp, zag het totaal anders. Volgens hem bewijst het getuigenis van Canaris dat de wegvoering van de koning wel degelijk een opgezet spel was tussen Hitler en de vorst (*La signification du témoignage de Canaris*, in *Le Peuple*, 9 mei 1949, en in de brochure van Larock, *La Question royale. Faits et témoignages*, bl. 43-44). Voor de weerlegging van die interpretatie verwijzen wij naar onze bladzijden over de voorgeschiedenis van Hitlers wegvoeringsbevel (hiervóór, bl. 5-42) en het reeds vermelde artikel *De laatste boodschap van Kiewitz, namens koning Leopold III, voor Hitler*, in: BTNG, LXV, 1987, bl. 286-289. Tegen de interpretatie van Larock pleit, in het algemeen, de vijandige houding van Hitler jegens koning Leopold. Derhalve kon de *Führer* niet bereid zijn de vorst een politieke dienst te bewijzen door hem in de kaart te spelen bij het opzetten van een pseudo-wegvoering. Larock schrijft nog, meer belang te hechten aan het getuigenis van de kardinaal aan wie de koning op 17 mei 1944 verklaard had in het land te willen zijn bij de komst van de geallieerden (Leclef aan De Vleeschauwer, 25 juli 1945. *Recueil*, bl. 509), dan aan het hier besproken zogenaamde proces-verbaal van verhoor van Canaris. Hierbij valt op te merken: het getuigenis van Van Roey is de weergave van een wens van de koning; deze wist dat zijn wens niet in vervulling kon gaan ten gevolge van de onafwendbare wegvoering indien hij niet tijdig onderdook. Over de omstandigheden van de wegvoering, die nog volgen moest, kon de kardinaal uiteraard niets vermoeden. Canaris, daarentegen, sprak na de feiten en met kennis van zaken. Daarom is zijn getuigenis veel meer waard dan dit van de kardinaal.

Na de publikatie van het zogenaamde proces-verbaal van Canaris was het de beurt aan Jacques Pirenne als sekretaris van de koning te juichen. In zijn *Livre Blanc*, toen in voorbereiding, noteerde hij met begrijpelijk welgevallen dat het dokument-Canaris *met à néant la fable de la déportation volontaire du Roi que voulut accréditer le Premier Ministre Van Acker* (361). In zijn perskonferentie van 12 februari 1946 maakte hij de terminologie van Van Acker tot de zijne toen hij op zijn beurt een tikje triomfantelijk verklaarde: *Le témoignage de Canaris est décisif* (362).

Het pleit was beslecht. Tijdens het tweede grote parlementaire debat over de koningskwestie — dit van 1949-50 naar aanleiding van het wetsontwerp tot instelling van een volksraadpleging — werd het de koning niet meer verweten zijn wegvoering vrijwillig te hebben aanvaard, zo niet uitgelokt. Van Acker, die op 31 januari uitvoerig aan het woord kwam, zei toen de wegvoering te betreuren als *un facteur psychologique qui a porté un coup terrible au Roi* (363). Van de nota-Van Straelen, het sluitstuk van zijn betoog van 20 juli 1945 over de wegvoering, was er geen sprake meer (364) — tenzij, terloops, de vermelding dat, daags na de wegvoering, een lid van de entourage een nota gedikteerd had die overeenkomst vertoonde met de nota-Van Straelen. De socialistische volksvertegenwoordiger achtte het blijkbaar geraden op de kwestie niet verder in te gaan.

10. De kontroverse Pirenne-Van Straelen.

Een grondige studie van het dokument-Van Straelen zou onvolledig zijn zonder een kritische ontleding van de kontroverse Pirenne — Van Straelen (8 juli 1945 — 14 februari 1946) (365). Op het eerste gezicht lijkt ze verwarrend wegens de opeenvolging van beweringen, dementi's en contra-dementi's.

Waar gaat het om? 1. Eind juni-begin juli 1945 deden in politieke kringen te Brussel geruchten de ronde dat Eerste Minister Van Acker in het bezit was van o.m. een dokument-Van Straelen waaruit bleek dat de koning vrijwillig zijn wegvoering had voorbereid en dat het in de bedoeling van de politicus lag dit dokument in een parlementair debat tegen de koning uit te spelen (366). 2. Op 8 juli, omstreeks middernacht, ontving Pirenne, op zijn verzoek en te zijnen huize, het bezoek van Van Straelen. Deze verklaarde dat *de regering* (wij kursiveren) géén van hem uitgaande brief of

(361) *Livre Blanc*, bl. 344.
(362) *Le Soir*, 16 februari 1946.
(363) *Parlementaire Handelingen, Kamer*, 31 januari 1950, bl. 25.
(364) In dezelfde zin, maar in het algemeen, L. DE LICHTERVELDE, *La question royale*, in: *Revue Générale*, februari 1950, bl. 621.
(365) *Recueil*, bl. 512.
(366) J. PIRENNE, *Mémoires et notes politiques*, Verviers, 1975, bl. 254-255, 257, 259, 263.

dokumenten bezat. Hij gaf de verzekering, nooit een dokument over de koning geredigeerd te hebben. Wie beweerde een van hem uitgaand dokument te bezitten, maakte zich schuldig aan vervalsing. Pirenne mocht de koning in die zin informeren. Van Straelen verklaarde zich bereid dit alles schriftelijk te bevestigen. Spontaan verzocht hij bij de koning aan te dringen : in geen geval troonsafstand. 3. Op 20 juli, in zijn grote rede in de Kamer, maakte Van Acker de nota-Van Straelen in het openbaar bekend. 4. De volgende dag, om 9 u., ging Pirenne Van Straelen opzoeken om de beloofde schriftelijke verklaring in ontvangst te nemen. Van Straelen weigerde. 5. Op 12 februari 1946, aan de vooravond van de algemene verkiezingen, tijdens een door hem georganizeerde perskonferentie, maakte Pirenne gewag van enkele dokumenten betreffende de koningskwestie, o.m. de nota-Van Straelen. Volgens Pirenne beschouwde de koning de inhoud van dit dokument als een totale verdraaiing van de waarheid ([367]). 6. Prompt kwam de reaktie van Van Straelen. De volgende dag reeds publiceerde hij een kategorisch dementi. Wij citeren het slot tekstueel. (De lezer zal aanstonds begrijpen waarom.) *M. Van Straelen ajoute qu'il confirme ses déclarations antérieures qui ont été consignées dans les Annales Parlementaires du 20 juillet 1945* ([368]). 7. Op dit kategorisch dementi volgde op 14 februari 1946 een even kategorisch contra-dementi van Pirenne ([369]).

Het is duidelijk : een van de twee polemisten sprak onwaarheid. Misschien beiden door opzettelijk onvolledig te zijn. Ten opzichte van Pirenne, als sekretaris van de koning de redakteur van de leopoldistische versie ([370]), is omzichtigheid geboden. Hij beheerst de kunst van de scheve voorstelling van zaken, maar vooral die van het verzwijgen van bepaalde feiten die hij voor de koning bezwarend acht ([371]). Men moet echter toegeven dat Pirenne hier niet op patente leugen kan betrapt worden ([372]). Of zijn schets van de kontroverse getrouw en volledig is moeten wij, bij gebrek aan een kontrolemogelijkheid door andere bronnen, in het midden laten.

---

(367) *Le Soir*, 14 februari 1946.

(368) Als vorige noot.

(369) *Le Soir*, 15 februari 1946.

(370) Bedoeld wordt hier het bekende *Witboek* of *Livre Blanc 1936-1946, I, Mémoire publié par le Secrétariat du Roi, 1946*. De term « leopoldistisch » is de juiste : koning Leopold III draagt de verantwoordelijkheid voor de tekst van zijn sekretaris. Overigens kon de vorst van dichtbij de redaktie van het pleidooi van Pirenne volgen (PIRENNE, *a.w.*, bl. 280, 282).

(371) Die talrijke scheve voorstellingen en het opzettelijk verzwijgen van bepaalde feiten verklaren het ontstaan van onze studie *Hitler en het politieke lot van België I*.

(372) Wel liet zijn geheugen hem in februari 1946 reeds jammerlijk in de steek ofschoon het feit waar het om ging van kapitaal belang en van tamelijk recente datum was : Pirenne beweerde dat de nota-Van Straelen pas op 8 februari 1946 gepubliceerd werd (*Le Soir*, 15 februari 1946). Hij vergiste zich. Het dokument verscheen reeds in de *Parlementaire Handelingen* van 20 juli 1945. Onjuist is echter de opmerking in *Le Soir* dat Van Acker *a donné lecture de ce document à la Chambre le 20 juillet 1945*. Van Acker las toen het dokument niet voor. Hij vatte het enkel samen. Vgl. hiervóór, bl. 74.

Volgens het verhaal van Pirenne is Van Straelen geen geloofwaardig getuige. Men herinnere zich zijn verklaring van 8 juli 1945 ten huize van Pirenne : nooit had hij een dokument betreffende de koning opgesteld. Maar op 13 februari van het volgende jaar zou Van Straelen zelf het bewijs leveren dat wél gedaan te hebben. Men herleze het slot van het zo pas geciteerde dementi van die datum. Van Straelen bevestigde daarin zijn vroegere verklaringen, « zoals ze vastgelegd zijn in de *Parlementaire Handelingen* van 20 juli 1945 » (versta : in de rede van Eerste Minister Van Acker van dezelfde datum) ([373]). Meteen liet hij zich op zware tegenspraak betrappen. De bewijsvoering is daarmee nog niet ten einde. Hier kunnen wij een beroep doen op een andere getuige dan Pirenne : Van Acker. In zijn reeds vermelde tussenkomst in de Kamer van 31 januari 1950 (er werd toen gedebatteerd over het wetsontwerp houdende instelling van een volksraadpleging over de koningskwestie), verklaarde de socialistische volksvertegenwoordiger : Van Straelen was te goeder trouw toen hij in de vroege ochtenduren van 9 juli 1945, in aanwezigheid van Pirenne, verklaarde mij nooit geschreven of ontmoet te hebben. Immers, Van Straelen wist toen niet — wij citeren Van Acker — *que j'étais en possession de son propre manuscrit, rédigé pendant l'occupation pour Londres* ([374]). De nota-Van Straelen mag dus wel degelijk als de pennevrucht van Van Straelen beschouwd worden.

Hier rijst de vraag : handelde Van Acker op eigen initiatief, zonder enige voorkennis van Van Straelen, toen hij op 20 juli 1945 in de Kamer dit voor de koning bezwarende dokument bekendmaakte? Uiteraard kon Van Straelen niet verlangen dat er aan zijn nota ruchtbaarheid gegeven werd, want dan zou het bewijs geleverd zijn dat hij de koning, zijn vriend, een lage slag had toegebracht. Het is dus hoogst onwaarschijnlijk dat hij Van Acker de toelating zou gegeven hebben (zo die er al om gevraagd had), met de ophefmakende nota in de Kamer uit te pakken. Er is nog iets dat konkreet op een eigen initiatief van Van Acker wijst. Wij bedoelen de tegenstrijdige verklaringen van Van Straelen, in tegenwoordigheid van Pirenne, in juli 1945. Wij stellen voorop dat de sekretaris van de koning die verklaringen getrouw heeft weergegeven.

De lezer verontschuldige ons hier een herhaling. Maar de invalshoek is anders. In de vroege ochtenduren van 9 juli 1945 verklaart Van Straelen, ten huize van Pirenne, o.m. nooit Van Acker ontmoet of geschreven te hebben, evenmin een dokument over de koning geredigeerd te hebben. Hij is zelfs bereid dit alles schriftelijk te bevestigen. Maar op 21 juli weigert hij, steeds in aanwezigheid van Pirenne die hem thuis is komen opzoeken, zijn woord gestand te doen. Wat was er intussen gebeurd? Daags voordien had Van

(373) Hiervóór, bl. 72-76.
(374) *Parlementaire Handelingen, Kamer*, 31 januari 1950, bl. 24.

Acker in de Kamer met de nota-Van Straelen gezwaaid. Een twaalftal dagen vroeger, ten huize van Pirenne, had Van Straelen het gewaagd nog boudweg het bestaan van zijn nota te loochenen omdat hij niet vermoedde dat Van Acker in het bezit was van het manuskript van het dokument. Men begrijpt dat hij, na de onthullingen van Van Acker op 20 juli, onaangenaam verrast was. Hij stond met zijn rug tegen de muur. Zijn logenstraffing van de 9de juli kon hij niet meer herhalen. Derhalve verkoos hij de 21ste te zwijgen en weigerde hij Pirenne de beloofde schriftelijke verklaring voor de koning te overhandigen ([375]). Pas ruim een half jaar later, in februari 1946, toen Pirenne nog eens de kwestie oprakelde, kwam Van Straelen er rond voor uit dat de nota zijn werk was. Die verklaring zou hij nooit meer herroepen ([376]). Het zou interessant zijn te vernemen hoe Van Straelen over Van Acker gedacht heeft na de verrassende onthulling van de nota die zijn naam draat.

Begin mei 1946 kruisten Pirenne en Van Straelen opnieuw de degen. Het feit is onthullend voor de houding van Van Straelen jegens koning Leopold. Het *Witboek* (*Livre Blanc*) was toen persklaar. Van Straelen was er langs omwegen in geslaagd inzage te krijgen van de reeds (door Pirenne) verbeterde drukproeven van een aantal bladzijden. Hij speelde een fotokopie in de handen van een medewerker van het Brusselse antileopoldistische weekblad *Pourquoi Pas?* dat in zijn nummer van 3 mei een hoofdartikel publiceerde onder de titel : *Le Roi s'explique. Les bonnes feuilles du Livre Blanc royal.* Pirenne stelde een onderzoek in waaruit bleek dat Van Straelen niet vreemd was aan de verrassende publikatie. De 22ste wendde hij zich schriftelijk tot zijn tegenstander met de bezwarende

(375) Dat er geen afspraak was tussen Van Acker en Van Straelen blijkt uit het volgende fragment van de tussenkomst van de socialistische volksvertegenwoordiger. *M. Pirenne qui avait appris certaines choses s'était mis en rapport avec M. Van Straelen* (nacht 8 op 9 juli 1944) *pour savoir ce que contenait la lettre qu'il m'avait envoyée. M. Van Straelen lui a répondu qu'il ne m'avait pas envoyé de lettre, qu'il ne m'avait d'ailleurs jamais écrit ni rencontré... Or, M. Van Straelen était de bonne foi. Il ne m'avait ni écrit, ni rencontré, mais il ignorait que j'étais en possession de son propre manuscrit rédigé pendant l'occupation pour Londres.* Van Straelen was vanzelfsprekend niet gelukkig met de bekendmaking van zijn nota. Eind december 1945, in een uitvoerig schrijven ter verdediging van zijn vriend en medestander de Launoit tegen wie toen een gerechtelijk onderzoek liep wegens ekonomische kollaboratie, haalde hij het feit aan dat deze betrokken was geweest bij de poging (in mei 1944) de koning te overhalen naar de geallieerden over te stappen. *J'en parle ici*, schreef hij, *car il (le fait) est malheureusement devenu de notoriété publique* (Evdok). Voor de mededeling van deze brief danken wij E. Verhoeyen.

(376) Volgens Delaunay (*La Belgique à l'heure allemande*, Parijs, 1977, bl. 292) zou Van Straelen zijn nota gelogenstraft hebben *jusqu'à sa mort.* Van Straelen overleed in 1964. Men zou wel willen vernemen waar de schrijver die logenstraffing(en) ergens ontdekt heeft. Hij doet verder gewichtig. Na Van Straelen zogezegd gehoord te hebben, maakt de schrijver een onderscheid tussen, enerzijds, de nota door Van Acker bekend gemaakt en, anderzijds, een « memorandum-Van Straelen ». Vanzelfsprekend voor Delaunay : *le seul mémorandum authentique de M. Van Straelen est celui auquel je me réfère.* Helaas voor de lezer : hij zal in de tekst van de schrijver géén spoor vinden van dit zogenaamde autentieke memorandum. Het bestaat slechts in de verbeelding van de schrijver.

resultaten van zijn speurwerk naar de oorsprong van het lek. *Avant de communiquer ces renseignements au Roi, je désirerais cependant m'adresser à vous-même pour vous demander si vous n'avez rien à objecter*, vroeg hij ironisch. De brief bleef onbeantwoord ([377]). De lezer weze eraan herinnerd dat *Pourquoi Pas?* reeds in zijn nummer van 9 augustus 1945 Van Straelen verdedigd had tegen het verwijt zijn persoonlijke vriend, koning Leopold, verraden te hebben ([378]). In mei 1946 herhaalde het weekblad zijn pleidooi met het argument : verraad is uitgesloten, de geleerde had immers de vorst niet ontmoet als vriend maar als tussenpersoon belast met een opdracht. Het was zijn plicht zijn mandanten verslag uit te brengen ([379]).

IV. HET TRANSFERT VAN DE KONINKLIJKE FAMILIE NAAR DUITSLAND (9 JUNI 1944) EN DE OVERWOGEN INTERNERING VAN PRINS KAREL.

1. Het transfert van de koninklijke familie naar Duitsland (9 juni 1944).

De lezer zal zich herinneren dat koning Leopold op 7 juni, omstreeks 7 u. 's morgens, begeleid door een militaire erewacht maar onder diskrete politionele bewaking, Laken verliet met bestemming Luxemburg, het einde van de eerste etappe van een lange driedaagse tocht naar Hirschstein, de toen nog onbekende verblijfplaats in ballingschap. Kolonel Kiewitz, zijn Duitse bewaker, en majoor Gierts, ordonnansofficier, vergezelden hem. Te Ciergnon, het koninklijke buitenverblijf in de Ardennen, werd van 11 u. tot omstreeks 19 u. halt gemaakt. De bedoeling van de koning was er afscheid te nemen van de prinsen die, kort na het tweede bombardement van de Brusselse agglomeratie (8 mei), te Ciergnon hun intrek hadden genomen. Een pijnlijk misverstand zou evenwel het afscheid beletten. Nog vóór de aankomst van hun vader waren de prinsen naar Laken vertrokken maar langs een andere weg dan de veronderstelde ([380]).

---

(377) *Recueil*, bl. 741-743.
(378) Hiervóór, bl. 85.
(379) *Pourquoi Pas?*, 5 mei 1946, bl. 1108, kol. 2.
(380) DELANDSHEERE-OOMS, *La Belgique sous les nazis*, IV, bl. 150. Interview Kiewitz-Delmarcelle, in : *La Libre Belgique*, eind december 1948 (*Recueil, Addenda*, bl. 65). Misleidend (opzettelijk ?) is de voorstelling in *Rapport C.I.*, bl. 148 : *Le Roi n'a pu revoir sa Famille, partie, sur les ordres des Allemands pour Bruxelles*. Er kwam geen Duits bevel bij te pas.

Te Ciergnon aangekomen verwijderde Kiewitz zich voor enkele uren « om niet te storen », beweert hij in een onuitgegeven nota van 30 november 1948 ([381]). Maar ongeveer een maand later zou hij, in een uitvoerig interview in *La Libre Belgique*, vrijmoedig toegeven dat hij afscheid was gaan nemen van een Belgische vriendin die daarvoor opzettelijk naar Villers-la-Ville was overgekomen ([382]). Kiewitz had zich echter ook verwijderd om telefonische instrukties voor het verdere verloop van de tocht in ontvangst te nemen. De eindbestemming was hem toen nog steeds onbekend. Wel had hij van zijn assistent Bünting uit Laken vernomen dat Canaris, omstreeks het middaguur (we schrijven 7 juni), via het RSHA, een tweede *Führerbefehl* ontvangen had : de koninklijke familie mocht het lot van de koning delen en zou dus onverwijld ook naar Duitsland overgebracht worden ([383]). Toen Kiewitz, omstreeks 16 u., terug in het kasteel te Ciergnon aankwam meldde hij dan ook de koning opgetogen « goed nieuws » te brengen ([384]). Maar de koning wenste het niet zo te begrijpen. Hij besefte het gevaar, door de Belgische publieke opinie als een bevoorrechte van Hitler beschouwd te worden. Als krijgsgevangene verlangde hij geen verzachting van de hem opgedrongen maatregel. In die zin overhandigde hij Kiewitz onmiddellijk een protest dat voor Hitler bestemd was ([385]) maar waarvan hij ook de prinses kon informeren. Het stijfde haar in de weigering gevolg te geven aan het bevel dat Bünting kort voordien, in opdracht van Canaris, ter kennis had gebracht. In weerwil van Büntings aandringen bleef zij in haar passiviteit volharden. Pas 9 juni, omstreeks 6 u. 's avonds, zou de prinses met de kinderen Laken verlaten ([386]).

Maar wij lopen op de feiten vooruit. Twee vragen hebben wij intussen onbeantwoord gelaten. De eerste betreft de mondelinge mededeling van Kiewitz te Ciergnon : « goed nieuws! », de tweede, de bedoeling van Hitler toen hij de toelating gaf de koning het « goede nieuws » mee te delen. Is het niet vreemd dat de gewezen Duitse adjudant te Laken in zijn na-oorlogse

---

(381) KIEWITZ, *Aufzeichnung, Belgische Königsfrage*, 30 november 1948 (BAMAF, *Nachlass von Falkenhausen*, 246, 27).

(382) *Ainsi*, merkte de journalist R. Delmarcelle op, *Kiewitz avait pu concilier son humanité pour le Roi avec ses propres affaires de coeur. Kiewitz était un habile homme* (*Recueil, Addenda*, bl. 67).

(383) In zijn nota van 1 augustus 1946, geredigeerd in de gevangenis te Nijvel, schrijft Canaris : *(Ich) erhielt den Befehl — ebenfalls von General Müller unterschrieben — die Prinzessin Rethy nach Deutschland zu bringen, wo sie zusammen mit den Prinzen sich mit dem König wieder vereinigen sollte* (Evdok).

(384) J.E. VAN ROEY, *Notes du Cardinal Van Roey sur les évènements du 9 avril au 15 novembre 1944* (uitg. C. Van de Wiel), in : *Handelingen van de Koninklijke Kring van Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, LXXXV, 1981, hier bl. 293. LECLEF, *Kardinaal Van Roey en de Duitse bezetting in België*, Brussel, 1945, bl. 344. DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 154. R. CAPELLE, *Dix-huit ans auprès du Roi Léopold*, Parijs, 1970, bl. 270. Zie nog de in vorige noot aangehaalde nota van Canaris van 1 augustus 1946.

(385) *Recueil*, bl. 514.

(386) VAN ROEY, *a.art.*, bl. 233-235. DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 154-157.

getuigenissen (387) met géén woord rept over dat « goede nieuws »? Hetzelfde stilzwijgen stelt men vast in het koninklijke Witboek en het Verslag van de Kommissie van Voorlichting waarvan de leden door de koning zelf benoemd werden. In die publikaties is er enkel sprake van een bevel tot wegvoering (388). Als bron voor de kennis van Kiewitz' mondelinge mededeling aan de koning beschikt de geschiedschrijver over het onrechtstreekse getuigenis van de grootmaarschalk van het hof, graaf Cornet de Ways Ruart, die door Leopold op 7 juni, in de vroege namiddag, naar Ciergnon was ontboden en er tot omstreeks 19 u. bleef. Hoogst waarschijnlijk was hij aanwezig toen Kiewitz, even over vieren te Ciergnon terug, de koning het « goede nieuws » bracht. In het andere geval moet hij het van Leopold zelf vernomen hebben vóór zijn terugreis naar Laken. Het is een feit dat de grootmaarschalk twee dagen later (9 juni) de kardinaal daaromtrent informeerde toen deze, op uitnodiging van de prinses, een paar uren te Laken verbleef (389). Men mag aannemen dat hij ook, rechtstreeks of onrechtstreeks, de kroniekschrijvers Delandsheere en Ooms op de hoogte heeft gebracht (390). Het is immers bekend dat zij hun nieuwtjes, voor een groot deel, in de koninklijke entourage gaarden. Het vreemde stilzwijgen van Kiewitz vindt zijn verklaring in de bezorgdheid, koning Leopold in de strijd om de troon te beschermen tegen de interpretatie van bepaalde bezwarend geachte feiten en dokumenten. Men ontkomt de indruk niet dat zowel Kiewitz als de grootmaarschalk, de kardinaal en de twee kroniekschrijvers Hitlers tweede bevel, op het eerste gezicht, als een humanitaire daad hebben beoordeeld (391).

Op de tweede vraag : die naar de werkelijke bedoeling van Hitler toen hij beval ook de koninklijke familie naar Duitsland over te brengen, moeten wij het antwoord schuldig blijven. Wenste hij werkelijk het leven van de koning draaglijker te maken door de aanwezigheid van de echtgenote en de kinderen? Of was hij bij zijn standpunt gebleven van 25 juli 1943, 's avonds, na de val van Mussolini, toen hij woedend geen onderscheid gemaakt had tussen *die kerel*, die onmiddellijk moest weggevoerd worden, en al de naastbestaanden (*die ganze Verwandtschaft*), die hij zou doen

(387) *Recueil*, bl. 711-714 en *Addenda*, bl. 64-72. In zijn verklaring voor de Staatsveiligheid te Brussel in december 1945 beweerde Kiewitz : *Nous sommes arrivés à Ciergnon vers 11 h. du matin. Là, le Roi a reçu la nouvelle par téléphone, que la princesse de Réthy et les enfants devaient également être transférés en Allemagne* (Evdok).

(388) *Livre Blanc*, bl. 341 : *C'est là* (Ciergnon) *qu'il* (Kiewitz) *annonça au Roi que l'ordre venait d'être donné de déporter également la Famille Royale en Allemagne. Rapport C.I.*, bl. 148.

(389) VAN ROEY, *a.art.*, bl. 233.

(390) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 150 en 154.

(391) Vgl. nog R. CAPELLE, *a.w.*, bl. 270 en de in noot 383 aangehaalde nota van Canaris van 1 augustus 1946.

opsluiten ([392])? Vreesde Hitler, om politieke redenen, de aanwezigheid van de kroonprins in het land ([393])? Of wenste hij koning Leopold in de ogen van de Belgen zonder onderscheid te kompromitteren door hem zichtbaar, in vergelijking met een gewone krijgsgevangene of een weggevoerde arbeider, als een bevoorrechte te behandelen? Men weet het niet.

Zekerheid heerste er echter wel — wij noteerden het reeds — omtrent de vrees van de koning dat Hitlers bevel als een humanitaire daad zou geïnterpreteerd worden. Hij wenste geen vergiftigd geschenk van de *Führer* te ontvangen. Vandaar zijn protest van 7 juni te Ciergnon ([394]). Dezelfde bezorgdheid spreekt uit het telegram van koningin Elisabeth, mede in naam van de prinses, aan Hitler van de volgende dag, 13 uur. Het is een merkwaardig dokument dat Van Overstraeten onlangs, in het tweede deel van zijn dagboek, integraal gepubliceerd heeft ([395]). Wij vertalen het zo getrouw mogelijk : « Vóór de afreis heeft de koning (mijn zoon) mij dringend verzocht de Rijksregering onmiddellijk het volgende mee te delen. (Hij zelf kon dat niet wegens de plotse afreis.) 'Het zou op de Belgische bevolking een uiterst slechte indruk maken en een politiek ondraaglijke toestand scheppen mocht het hier mondgemeen worden dat de koning met heel zijn familie naar veiliger oorden vertrokken is terwijl het volk lijdt en de andere krijgsgevangenen van hun familie gescheiden zijn. Mijn echtgenote, de prinses van Rethy, is het met mij volledig eens.' Er wordt dringend om een beslissing verzocht ([396]). » Volgens Van Overstraeten schrapte hij, in overeenstemming met Frédéricq, de laatste zin in de ontwerp-tekst van de koningin : « Ik vraag u de al zo moeilijke toestand voor mijn zoon niet nog te verergeren ([397]). »

---

(392) Hiervóór, bl. 27.

(393) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 151 en VAN ROEY, *a.art.*, bl. 235. De aanduidingen zijn echter vrij vaag.

(394) Hiervóór, bl. 102.

(395) VAN OVERSTRAETEN, *Le Roi prisonnier*, bl. 301. Van het bestaan en de gedeeltelijke inhoud van dit telegram had men reeds kennis door de in 1981 gepubliceerde *Notes* van kardinaal Van Roey (VAN ROEY, *a.art.*, bl. 235). In zijn verklaring voor de Staatsveiligheid te Brussel in december 1945 maakt ook Kiewitz gewag van het telegram van de koningin. *La Reine Elisabeth a également envoyé un télégramme de protestation au Führer, en faisant ressortir que le Roi serait beaucoup critiqué s'il avait sa famille avec lui dans son exil.* (Evdok.)

(396) *Vor der Abfahrt hat der König (mein Sohn) mich dringend gebeten der Reichsregierung sofort zu übermitteln, da Er selbst wegen der plötzlichen Abfahrt nicht in der Lage war es zu tun : 'Es würde auf das Belgische Volk einen äusserst schlechten Eindruk machen und politisch unerträglich sein wenn es heissen würde der König sei mit seiner ganzen Familie abgereist und sich in Sicherheit gebracht während das Volk leidet und die anderen Kriegsgefangenen von ihren Familien getrennt sind. Das alles in völlige Übereinstimmung mit der Prinzessin de Réthy, meiner Braut'. Es wird dringend um einen Entschluss gebeten.*

(397) VAN OVERSTRAETEN, *a.w.*, bl. 301.

Wat leert dit telegram? 1° Dat men aan het hof de wegvoering van de koning wel had verwacht, maar niet zo plots ([398]). 2° Dat koning Leopold niet enkel zijn wegvoering maar ook die van zijn familie had voorzien. (Dat was niet zo moeilijk : via Kiewitz wist hij dat Meissner in het najaar van 1943 van Hitler de opdracht ontvangen had een villa te Strobl, bij Salzburg, in gereedheid te brengen voor de koning en zijn gezin ([399]).) 3° Dat de vorst Hitler nog vóór de wegvoering had willen vragen hem een vergiftigd geschenk te besparen, maar dat niet gekund had wegens de snelheid van Hitlers ingrijpen. 4° Dat koningin Elisabeth en prinses Lilian de humanitaire interpretatie van hun transfert naar Duitsland voor de faam van de koning vreesden.

Het telegram leverde geen resultaat op. De weigering van Hitler bereikte Laken om 3 u. in de nacht van 8 op 9 juli. Alleen koningin Elisabeth kreeg de toelating in het land te blijven. Men vraagt zich af waarom de koning geen gebruik gemaakt heeft van het op 6 juni toegestane uitstel van wegvoering om persoonlijk Hitler te verzoeken, de prinses en de kinderen toe te laten in het land te blijven? Heeft hij gehoopt dat een verzoek van zijn moeder en van zijn echtgenote wellicht meer kans op inwilliging bood dan het zijne?

Om tijd te winnen en plechtig uiting te geven aan haar protest ontbood te prinses in de voormiddag van 9 juni nog drie personaliteiten naar Laken : kardinaal Van Roey, Jamar, voorzitter van het Hof van Cassatie, en Cornil, prokureur-generaal. Pas omstreeks halfzeven, na een tamelijk geanimeerd afscheid in het park van het kasteel, verliet de koninklijke familie Laken ([400]). De kolonne bestond uit vijf personenwagens van het hof, enkele legervrachtwagens met bagage, bevoorrading en de nodige reserve aan brandstof, een militaire eskorte (dezelfde die twee dagen voordien de koning tot Luxemburg had begeleid?) en twee Duitse wagens met personeel van de Gestapo. Het scenario was hetzelfde als bij de wegvoering van de koning : de ene wagen reeds diskreet de kolonne een drietal kilometer voorop, de andere volgde achteraan op dezelfde afstand. Te Luxemburg maakten ze rechtsomkeer naar de *Dienststelle* te Brussel ([401]).

---

(398) Vgl. nog DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 149.

(399) Hiervóór, bl. 30.

(400) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 156. VAN OVERSTRAETEN, *a.w.*, bl. 302.

(401) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, bl. 157. VAN ROEY, *a.art.*, bl. 235. CAPELLE, *Dix-huit ans*, bl. 270. In zijn nota van 1 augustus 1946, geredigeerd in de gevangenis te Nijvel, schrijft Canaris dat de begeleiding en de bewaking van de koninklijke familie bij het transfert naar Duitsland op 9 juni identiek waren met die van de koning bij zijn wegvoering twee dagen voordien (Evdok). Zie nog de uitvoerige nota van Canaris dd. maart 1949 in antwoord op de interviews Kiewitz-Delmarcelle van eind december 1948 en getiteld : *Relevé de certaines erreurs...* (Proces Canaris 3326).

Indien Hitler en Himmler ooit verwacht hadden dat het transfert van de koninklijke familie naar Duitsland door de Belgische publieke opinie als een menslievende daad zou begrepen worden, dan hadden zij zich deerlijk vergist. Die maatregel trof de Belgen het gevoeligst ([402]). Hadden zij de wegvoering van de koning als tamelijk vanzelfsprekend gevreesd en zelfs, terwille van het verwachte politieke profijt voor de vorst, aanvaard, het wegbrengen van de koninklijke familie werd gebrandmerkt als een onuitwisbare schande ([403]).

2. De overwogen internering van prins Karel.

Hitlers bevel van 7 juni betreffende het transfert van de koninklijke familie naar Duitsland maakte geen gewag van prins Karel, de broer van de koning — een bewijs dat hij op hoog Duits niveau geen gewicht in de politieke schaal wierp. Nochtans ontsnapte hij niet aan de aandacht van de bezettende overheid te Brussel. Over de voorgeschiedenis van de overwogen internering van prins Karel in Duitsland — alleen de Duitse kant van het geval interesseert ons hier — is weinig met voldoende zekerheid gekend.

Op 9 juni 1944, enkele uren vóór het gedwongen vertrek van de prinses van Rethy met de kinderen uit Laken naar een toen nog onbekende bestemming in Duitsland, voerde Mayr-Falkenberg, vertegenwoordiger van de *Wilhelmstrasse* bij de *Militärverwaltung* te Brussel, een gesprek met Reeder, *Militärverwaltungschef*, en Canaris, chef van de Sipo-SD in België en Noord-Frankrijk. Voorwerp was de wenselijkheid de Belgische publieke opinie in te lichten over de motivering van de wegvoering van de koning naar Duitsland ([404]). Van die gelegenheid maakte hij gebruik om de internering (*Konfinierung*) van prins Karel ter sprake te brengen ([405]). De Duitse diplomaat beschouwde hem als « de tegenspeler van de koning, notoir anglofiel en de waarschijnlijke kandidaat van de Engelsen en van de exielregering voor een eventueel regentschap ».

Men mag aannemen dat Reeder onmiddellijk zijn chef, de *Militärbefehlshaber*, over dit gesprek heeft ingelicht. Immers, 's anderendaags reeds ontbood von Falkenhausen Mayr-Falkenberg voor een onderhoud over prins Karel. Hij gaf te kennen dat ook hij de prins, « ofschoon een onbeduidende persoonlijkheid », als een potentiële pool van anglofiele strekkingen beschouwde. Impliciet verklaarde hij het eens te zijn met een

---

(402) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, bl. 153.

(403) Als vorige noot, bl. 150 en 157.

(404) Mayr-Falkenberg aan Buitenlandse Zaken Berlijn, 9 juni 1944, telegram nr. 486. *Geheime Verschlusssache. Citissime.* Aankomst Berlijn, 16 u. 13 (PAB, *Inland II* g, 345, *Belgien*, 2, 1944-45).

(405) *Bei dieser Gelegenheit habe ich angeregt, die Konfinierung des Prinzen Karl*, kan ook betekenen : heb ik aangedrongen op...

eventuele vrijheidsberoving vermits hij zijn gesprekspartner verzocht het ministerie van buitenlandse zaken om de nodige instrukties te vragen. Hij voegde er echter onmiddellijk aan toe, het uiteraard belangrijk te achten zelf het moment van de internering te mogen vaststellen ([406]). De *Wilhelmstrasse* oordeelde dat er niets te beslissen viel daar de kwestie « op het hoogste niveau » (versta Hitler en Himmler) behandeld werd ([407]). Er kwam dus geen antwoord.

De bedoeling van von Falkenhausen is duidelijk : door zelf te bepalen wanneer prins Karel zou geïnterneerd worden, wenste hij de zaak in eigen handen te houden. Of hij over de daartoe vereiste middelen beschikte, is een andere vraag : niet de *Wilhelmstrasse* maar uitsluitend het RSHA was bevoegd prins Karel te interneren. Dat dit moeiteloos kon geschieden zonder enige voorkennis, laat staan instemming, van een andere hogere instantie hadden de wegvoering van de koning en het transfert van de koninklijke familie nog zo pas bewezen. Zal men opwerpen dat von Falkenhausen in zijn principiële maar voorwaardelijke instemming een middel zag om de prins te redden? Tegen die interpretatie pleiten de volgende overwegingen. In zijn gedenkschriften is er geen spoor van het bestaan van prins Karel ([408]). Zou de gewezen *Militärbefehlshaber*, was hij werkelijk bezield geweest door het verlangen de prins aan aanhouding en internering in Duitsland te onttrekken, dat niet gretig in zijn gedenkschriften vermeld hebben? In een uitvoerig gesprek in 1960 met de bekende Belgische publicist J. Gérard maakt von Falkenhausen wel gewag van prins Karel maar dan enkel om te vermelden 1) dat deze de bezetter geen last bezorgd had, 2) dat de prins op 18 juli uit Brussel verdwenen was *en même temps que moi... le jour où je fus privé de mon commandement en Belgique* ([409]). De waarheid is dat Karel toen al sedert vier weken klandestien Brussel verlaten had voor veiliger oorden in de buurt van Spa ([410]). von Falkenhausen blijkt dus een weinig betrouwbaar getuige te

---

(406) Als vorige noot, 10 juni 1944, telegram nr. 495. *Geheime Chef-Verschlusssache. Citissime.* Aankomst Berlijn, 14 u. (t.a.p.).

(407) Dat blijkt al uit het antwoord van gezantschapsraad von Thadden aan Wagner, chef van *Inland II* in Buitenlandse Zaken, van 10 juni 1940. Dit antwoord was een reaktie op het telegram van Mayr-Falkenberg van 9 juni, nr. 486 (t.a.p.).

(408) Geen spoor in de gedrukte uitgave (*Mémoires d'outre-guerre*), evenmin in de getikte tekst (NCWOII).

(409) J. GERARD, *Mes entretiens avec le général von Falkenhausen*, in diens *Mémoires d'outre-guerre*, bl. 305.

(410) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 233, 20 juni 1944 : *Le Prince vient de quitter subrepticement la château de Laeken.* De anders zo aandachtige kroniekschrijvers hebben zich hier gedeeltelijk vergist : prins Karel verbleef tijdens de bezetting nooit in het kasteel te Laken. Vgl. Kiewitz, die toch met kennis van zaken spreken kan, in zijn aantekening over de koningskwestie van 30 november 1948, bl. 6 : *Der König und sein Bruder waren zerfallen. Prinz Charles ist in den 4 Jahren m.W. nie im Schloss gewesen* (BAMAF, *Nachlass von Falkenhausen*, 246, 27). Volgens Van Straelen was hij de eerste die de prins, via baronnes Lemonnier, waarschuwde dat er gevaar voor hem dreigde (*Pourquoi Pas?*, 5 augustus 1945, bl. 1502, kol. 2).

zijn. Keyes jr. beweert wel dat de *Militärbefehlshaber* « in zijn gedenkschriften vertelt... dat hij zelfs wist waar het verzet prins Karel een onderduik had bezorgd (411) », wat impliciet betekent dat von Falkenhausen hem opzettelijk niet had doen opsporen waar hij te vinden was. Het pikante van het geval is dat von Falkenhausen, zoals reeds aangestipt, in zijn gedenkschriften prins Karel nergens vermeldt. Besluit : indien prins Karel aan Duitse internering kon ontsnappen dan is het niet dank zij de passieve medewerking van von Falkenhausen maar omdat de Sipo er niet in geslaagd was de schuilplaats van de ondergedokene te ontdekken. Want de Duitse politie heeft, tamelijk laat evenwel, naar hem gezocht.

Het duurde inderdaad tot 20 juni eer Canaris te Brussel van het RSHA te Berlijn bevel ontving prins Karel speciaal te bewaken met het oog op transfert naar Duitsland (412). Na de wegvoering van de koning en zijn gezin vreesde de bezetter, aldus Canaris in zijn na-oorlogse samenvatting van de Duitse motivering, dat de prins ten opzichte van de Belgische bevolking dezelfde rol zou gaan spelen als destijds zijn weggevoerde broer. Mogen wij Canaris geloven dan zou hij in zijn verslag aan het RSHA beklemtoond hebben dat Karel een ziekelijk man was. Weken gingen voorbij zonder dat er uit Berlijn teken van leven kwam. Pas begin augustus ontving Canaris het bevel prins Karel aan te houden en over te brengen naar Hohenlychen in Brandenburg (waar de beroemde osteoloog Gebhardt, vriend van Himmler en reeds vóór de oorlog geen onbekende aan het Belgische Hof, een druk bezochte kliniek leidde (413)). Het speurwerk, waaraan ook Belgische vertrouwenslieden (*V-Männer*) zouden deelgenomen hebben, leidde tot geen enkel resultaat (414). Prins Karel kon gerust in zijn schuiloord in de buurt van Spa de ontwikkeling van de gebeurtenissen afwachten. Begin september keerde hij naar Brussel terug waar hij tot juli 1950, als regent, zijn onvrijwillig afwezige broer koning Leopold zou vervangen.

V. DE DUITSE AMBTELIJKE BEKENDMAKING VAN 15 JUNI 1944.

Een gebeurtenis als het overbrengen van het krijgsgevangen staatshoofd naar Duitsland kon niet lang geheim blijven. Volgens Reeder verspreidde het nieuws zich als een lopend vuur en verwekte het

---

(411) KEYES, *Echec au Roi. Léopold III 1940-1951*, bl. 351, noot 8.

(412) Pv. Canaris, 16 mei 1946 (Proc. Canaris, XIX, 3407, 9).

(413) Vgl. A. DE JONGHE, *Hitler en het politieke lot van België*, I, bl. 98-104.

(414) Over de onderduikperiode van prins Karel en de (op zijn verzoek) voorbereide operatie hem per *Lysander* in augustus naar Engeland over te brengen, vgl. DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 169-170, 221, 233-236; W. UGEUX (de veiligste gids), *Le Groupe « G » (1942-1944)*, Parijs-Brussel, 1978, bl. 165-180; H. NEUMANN, *Avant qu'il ne soit trop tard. Portraits de résistants*, Parijs-Gembloers, 1985, bl. 130-132; J. GERARD, *Chronique de la Régence, 1944-1950*, Brussel, 1983, bl. 31-36; J. CLEEREMANS, *Léopold III*, 2, Brussel, 1987, bl. 280-281.

sensatie ([415]). In hun bekende kroniek noteren Delandsheere en Ooms eveneens dat het reeds in de ochtend van de 8ste « grote ontroering » had verwekt ([416]). De volgende dag meldde Mayr-Falkenberg, vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken bij het bezettingsbestuur, aan zijn minister dat de wegvoering het voorwerp van dagelijks gesprek in Brussel was en het spoedig in gans het land zou worden ([417]). Tamelijk laat, (13 juni) maakte de Belgische regering te Londen, via de radio, de gebeurtenis bekend ([418]). Maar nog later, pas de 15de, vernam de Belgische bevolking, via de gekontroleerde pers en radio, dat de koning en zijn gezin « naar een andere plaats » waren overgebracht. De *Führer*, heette het in die opzettelijk onopvallend gepubliceerde bekendmaking, had zich daartoe verplicht gezien « om de veiligheid van de persoon des konings te waarborgen ». Amerikaanse vliegtuigen hadden de laatste tijd herhaaldelijk het kasteel te Laken in het vizier genomen en het met talrijke brand- en springbommen bestookt ([419]).

Aanvankelijk was er van Duitse zijde geen ambtelijke bekendmaking voorzien. Dat er toch een verscheen, en zo laattijdig, vindt zijn verklaring in een bepaald initiatief uit Brussel en een betrekkelijk lange voorgeschiedenis waarbij de minister van buitenlandse zaken en Hitler zelf rechtstreeks betrokken waren.

Op 9 juni telegrafeerde Mayr-Falkenberg aan zijn minister dat het overbrengen van de koning naar Duitsland als een uiting van « Duitse onzekerheid » werd beschouwd en de aanhangers van de regering in ballingschap de gebeurtenis propagandistisch tegen de vorst exploiteerden : nu wordt hij gestraft omdat hij verzuimd heeft tijdig naar Engeland te vertrekken ([420])! De Duitse diplomaat meende te weten dat kardinaal Van Roey « uiterst ontstemd » was. Had hij inderdaad niet « de houding en de politiek van de koning sedert de kapitulatie van het Belgische leger gedekt en gesteund »? Mayr-Falkenberg had overigens belangrijk nieuws. Hij knoopte er een dringende raadgeving aan vast : de kardinaal overweegt zich in een herderlijke brief tot de gelovigen te wenden. De uitwerking van dit gebaar op de grote volksmassa is voor het ogenblik niet te overzien, vreesde de Duitse diplomaat. Zaak is het dus de Britse propaganda vóór te

---

(415) TB 29 over mei 1944 (T-509, 106, 1037-1038).

(416) DELANDSHEERE-OOMS, *a.w.*, IV, bl. 148.

(417) Mayr-Falkenberg aan Buitenlandse Zaken, 9 juni 1944, telegram nr. 486. *Geheime Chef-Verschlusssache. Citissime* (PAB, *Inland* II, *Belgien*, R, 1944-1945). In zijn verslag over de toestand in de provincie Brabant van 22 mei tot 24 juni 1944 noteerde de *Oberfeldkommandantur* onder de rubriek *Polizei* : *Nach wie vor wird das Land von Gerüchten durchschwirrt, die besonders umfangreiche Formen annehmen in Zusammenhang mit der Verbringung des Königs und seiner Familie nach Deutschland.* (NCWOII, *Oberfeldkommandantur Brüssel*, 2de filmrol.)

(418) *Recueil*, bl. 518.

(419) *Brüsseler Zeitung* en *Volk en Staat*, 15 juni 1944.

(420) Als noot 417.

zijn door een « redelijke verklaring » waarom het noodzakelijk was de koning onmiddellijk in veiligheid te brengen. *Militärverwaltungschef* Reeder en Sipo-SD-chef Canaris denken er niet anders over, besloot hij ([421]).

Reeds de volgende dag kwam een bezorgde Mayr-Falkenberg op de kwestie terug ([422]). Het gerucht doet de ronde, seinde hij kort na het middaguur, dat de wegvoering een « doorgestoken kaart » is (een *abgekartestes Spiel*) dat de koning zijn land en volk voorgoed verlaten heeft om met zijn morganistische vrouw in Duitsland een aangenaam leven te slijten. Reden te meer, dacht hij, om nog eens aan te dringen op een *zweckmässige Erklärung* die de Belgische bevolking, meer bepaald het officierenkorps ([423]), zou geruststellen.

Kort daarop nam Mayr-Falkenberg deel aan een bespreking bij Reeder. (Wie er nog aanwezig was, verneemt men niet, waarschijnlijk ook Canaris.) Het resultaat van het overleg vindt men verwoord in een ontwerp-communiqué dat de diplomaat aan zijn minister, toen te Salzburg, telegrafisch ter goedkeuring doorseinde ([424]). Wat de inhoud betreft was het nagenoeg identiek met de bekendmaking die 15 juni zou verschijnen en die wij inleidend reeds samenvatten. De volgende dag (11 juni) gaf von Ribbentrop zijn fiat nadat de bevoegde dienst in zijn departement, *Inland II*, voorgesteld had de passus over « nog andere gevaren die goed en bloed van de koning bedreigden », te schrappen ([425]). Nieuw in de ministeriële instruktie was, dat de ambtelijke bekendmaking niet in de Duitse pers maar enkel in de Belgische mocht verschijnen ([426]).

Maar over een politiek zo belangrijke aangelegenheid als het wegbrengen van een in eigen land krijgsgevangen staatshoofd naar Duitsland, mocht er geen verklaring gepubliceerd worden zonder de voorafgaande goedkeuring van Hitler. Om het ontwerp-communiqué aanvaardbaar te maken achtte von Ribbentrop het nuttig het terrein voor te bereiden. Bij het overleggen van de tekst aan de *Führer* schreef hij de bevoegde ambtenaar dan ook voor eerst duidelijk te maken dat het communiqué « ter geruststelling van de Belgische openbare mening » bedoeld was ([427]).

---

(421) Als vorige noot.

(422) Mayr-Falkenberg aan Buitenlandse Zaken, 10 juni 1944, nr. 495. Als telegram van 9 juni (PAB, t.a.p.).

(423) Het is niet duidelijk welk Belgisch officierenkorps Mayr-Falkenberg hier bedoelt. Dat in de krijgsgevangenenkampen? Of de enkele Belgische officieren die in België waren kunnen blijven in het OTAD?

(424) *Entwurf Pressemeldung*, 11 juni 1944 (PAB, t.a.p.).

(425) PAB, als vorige noot. De geschrapte passus luidde als volgt: *Ausserdem haben die deutschen Dienststellen einwandfrei davon Kenntnis erhalten, dass weitere ernste Gafahren für Leib und Leben des Königs drohten.* Werden hier pogingen tot ontvoering van de koning bedoeld?

(426) Potloodaantekening in de rand van het ontwerp.

(427) Als vorige noot.

Er verliepen nog vier dagen (tot 15 juni) eer de minister, nog steeds te Salzburg, het bericht ontving dat de *Führer* het ontwerp-communiqué had goedgekeurd — mits de wijziging van een zinsnede : de lezers van de bekendmaking in de Belgische kranten (plus de *Brüsseler Zeitung*) mochten niet vernemen dat koning Leopold III en zijn gezin *naar het Rijk* waren overgebracht : *im Reich* moest vervangen worden door *an einem anderen Ort* ([428]).

Uit de voorgeschiedenis van de ambtelijke bekendmaking van 15 juni 1944 blijkt dus dat ze het gevolg was van een demarche van Mayr-Falkenberg, eerst bij Reeder, vervolgens bij von Ribbentrop, met het doel de Britse radio vóór te zijn en vooral de nadelige gevolgen van de verwachte herderlijke brief van de kardinaal te neutralizeren. Let men enkel op de data, dan kan men besluiten dat de Duitse diplomaat in zijn opzet geslaagd is : de herderlijke brief werd inderdaad pas 18 juni in de kerken voorgelezen, dat is drie dagen na de Duitse ambtelijke bekendmaking. Maar de Duitse versie werd onmiddellijk als totaal ongeloofwaardig door de publieke opinie weggewuifd terwijl de uitwerking van de herderlijke brief voor de bezetter katastrofaal was ([429]).

VI. NA DE WEGVOERING. DE DUITSE VISIE.

Door Duitse visie verstaan wij hier die van de top van de *Militärverwaltung* en van de Sipo-SD te Brussel. Men vindt ze uitvoerig verwoord in de maandelijkse *Tätigkeitsberichte* van *Militärverwaltungschef* Reeder aan de opperste legerleiding (OKH) en in de veertiendaagse *Meldungen aus Belgien und Nordfrankreich* van Canaris, de regionale Sipo-SD-chef, aan het RSHA in Berlijn ([430]). Reeder nam geen blad voor de mond om duidelijk uiting te geven aan zijn negatieve beoordeling van de gebeurtenissen. Op hem past zeker niet de mening van F. Van der Elst als zouden de ambtelijke verslagen van ondergeschikten in het Derde Rijk gesteld zijn in een *Sklavensprache*, « waarbij soms gepoogd werd onrechtstreeks het beleid te

(428) Wagner, *Gruppenleiter Inland II*, aan staatssekretaris von Weizsäcker, Salzburg, 15 juni 1944 (PAB, t.a.p.).

(429) Hierachter, bl. 114-116.

(430) TB 29, mei 1944 (echter na 6 juni afgesloten) (T-501, 106, 1037-1038) en TB 30, juni 1944 (afgesloten 10 juli) (T-501, 106, 1139-1142, 1160-1161, 1170). *Meldungen* van 15 juni, 1 juli en 15 juli (NCWOII). Canaris beschikte over een speciale dienst voor de redaktie van de *Meldungen*. Het spreekt vanzelf dat hij alleen verantwoordelijk was voor de inhoud. Daarom hebben wij het hier over de *Meldungen van Canaris*.

beïnvloeden zonder het rechtstreeks in betwisting te durven stellen » ([431]). Anders gedroeg zich Canaris. Blijkbaar voelde hij zich niet zo vrij ten opzichte van het RSHA als Reeder ten opzichte van de opperste legerleiding. Om zijn eigen, eveneens negatieve, beoordeling onder woorden te brengen zonder het gevaar te lopen zijn hiërarchische overheid voor het hoofd te stoten, ging hij schuil achter de opvattingen die hij de « loyaaldenkende kringen » toeschreef.

Wij maken de lezer er attent op dat Reeder hier meer aan het woord komt dan Canaris. Deze laatste hebben wij reeds aan het werk gezien toen hij, tegen het bevel van zijn superieuren in, er toch in slaagde de wegvoering van koning Leopold te doen uitstellen van de 6de tot de 7de juni ([432]).

Voor de top van het bezettingsbestuur, *Militärbefehlshaber* von Falkenhausen en *Militärverwaltungschef* Reeder, kwam de gebeurtenis als een volledige verrassing ([433]). Wel wist men er dat de wegvoering van de koning sedert lang door het Rijk ernstig was overwogen. Bij gebrek aan informatie vermoedde de *Militärverwaltung* echter niets omtrent de juiste datum ([434]). Speciale aandacht verdient de opmerking van Reeder dat het overbrengen (de term deportatie wordt zorgvuldig vermeden) van de koning tegen diens wens was geschied ([435]). Nog volgens Reeder ervoer de kleine man de wegvoering niet enkel als een sensationele maar tevens als een smartelijke gebeurtenis die ontstaan had gegeven aan een gevoel van verlatenheid ([436]). Immers, voor die kleine man was Leopold, sedert het begin van de bezetting, zijn monarch gebleven, de vereerde landsheer die als krijgsgevangene vrijwillig het land niet verlaten had, de garant van de toekomst omdat hij boven de politieke partijen uit was gestegen. Het prestigeverlies ten gevolge van het tweede huwelijk werd in ruime mate gekompenseerd door het medeleven met de wegvoering ([437]). Vanzelfsprekend juichten de anglofielen, die steeds de loyale houding van de koning gehekeld hadden. Zij hoopten hem nu als « de gevluchte monarch » voorgoed te diskrediteren en aldus voor zijn broer prins Karel de weg naar de troon vrij te maken ([438]).

---

(431) F. VAN DER ELST, *Dr. Elias als Leider van het V.N.V.*, in : *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 3, oktober 1974, bl. 84.

(432) Hiervóór, bl. 62.

(433) In 1960 voerde de bekende publicist J. Gérard een reeks gesprekken met von Falkenhausen. Op de vraag of hij vooraf geïnformeerd was omtrent de wegvoering antwoordde de gewezen *Militärbefehlshaber* : *Sur mon honneur d'officier, je vous assure que j'en ignorais tout* (VON FALKENHAUSEN, *Mémoires d'outre-guerre*, bl. 304). von Falkenhausen had nauwkeuriger kunnen zijn. Op zijn erewoord van officier had hij enkel mogen verklaren dat hij niets afwist van de datum waarop de wegvoering zou geschieden. Dat ze door Hitler en Himmler reeds maanden voordien overwogen werd, wist hij net zo goed als Kiewitz, zijn vriend, en Reeder, zijn eerste medewerker. Vgl. hiervóór, het hoofdstuk over de voorgeschiedenis van de wegvoering.

(434) TB 30 (T-501, 106, 1160).

(435) TB 29 (T-501, 106, 1037).

(436) Als vorige noot.

(437) TB 30 (T-501, 106, 1139).

(438) TB 29 (T-501, 106, 1037) en TB 30 (T-501, 106, 1139).

Belangrijke vraag : hoe zagen de twee Duitse diensten de reaktie van de « loyaaldenkende kringen », die voor een samenwerking met Duitsland hadden geijverd? Zij hebben geen houvast meer, leest men in de *Meldungen*. Degrelle (toen nog in Brussel) toonde zich echter weinig geïnteresseerd. Enkel het hof scheen tevreden te zijn, noteerde de redakteur ([439]).

Niet anders luidt het in Reeders verslagen (behalve de informatie over Degrelle en het hof) ([440]). De koningsgezinden en velen die leidende funkties in de politiek en de ekonomie bekleden, voelen zich thans stuurloos. Voor deze laatsten belichaamde Leopold de hoop op de toekomst. Zelfs in het geval van een Duitse nederlaag hadden zij van hem morele dekking verwacht ([441]). Geen wonder dat de korte en neutrale proklamatie van de koning nog vlak vóór zijn wegvoering ondertekend, ontgoochelend had gewerkt. Onmiddellijk hadden de geïnteresseerden dan ook een uitvoeriger en politiek sterk gekleurde boodschap « gefabriceerd » waarin de vorst zich niet tot de Belgen maar tot de Vlamingen en Walen richtte en o.m. benadrukte dat de ondergeschiktheid aan een van de omringende grote mogendheden het einde van de Vlaamse en Waalse eigenheid en meteen van de nationale souvereniteit zou betekenen. Want het ligt in de natuur der dingen dat het lot van de Belgische en van de Nederlandse ruimte (de invloed van de Duitse terminologie - *Raum* - is duidelijk), identiek zijn. Het strikt neutrale België, sterk door zijn herwonnen innerlijke eenheid, moet tegelijkertijd bindlid zijn tussen en barrière tegen de grote mogendheden. Anders wordt het bij een volgende oorlog van de kaart van Europa weggeveegd. Volgens Reeder had die proklamatie (waarvan men de initiatiefnemers wel zou willen kennen), « onrust en verwarring » gezaaid ([442]).

---

(439) *Meldungen*, 15 juni 1944, bl. 3.

(440) TB 30 (T-501, 106, 1139-1140).

(441) TB 30 (T-501, 106, 1140). In die kontekst moet een passus in het antwoord van G. Romsée, tijdens de bezetting sekretaris-generaal van binnenlandse zaken, op een brief van R. Poulet, tot begin 1943 hoofdredakteur van *Le Nouveau Journal*, begrepen worden. De brief van de ter dood veroordeelde Poulet vanuit zijn cel in de gevangenis van St.-Gillis, dateert van september 1948. Poulet verlangde van Romsée, die in afwachting van zijn proces in dezelfde gevangenis opgesloten zat, dat hij zijn invloed bij « de vrienden van de koning » zou aanwenden om een lotgenoot van de exekutiepaal te redden. Romsée antwoordde dat hij de verbintenis had aangegaan, de koning nooit in het gedrang te brengen. De hierboven bedoelde passus in de brief van Romsée aan Poulet luidt als volgt : *Il est certain que nous sommes à plusieurs, vous et moi, et d'autres encore, victimes de la politique de Laeken. Sans elle, je n'aurais jamais accepté les fonctions que j'ai occupées, et je ne me serais pas obstiné à contester la légitimé du gouvernement de Londres. Tout découle de là.* De socialistische volksvertegenwoordiger, Victor Larock, het brein van de anti-leopoldistische campagne, las op 24 februari 1950 de brief van Romsée aan Poulet in de Kamer voor. En volgde aan het adres van « Laken » een venijnige kommentaar : *Si quelque chose peut plaider en faveur de certains de ceux qu'on appelle les grands inciviques, c'est bien la manière dont ils ont été, en haut lieu, soutenus aussi longtemps qu'ils collaboraient, et abandonnés à leur sort quand ils ont dû répondre de leurs actes devant la justice* (*Parlementaire Handelingen, Kamer*, 24 januari 1950, bl. 12, kol. 1).

(442) TB 30 (T-501, 106, 1140). Tekst van de « gefabriceerde » proklamatie in T-501, 106, 1170.

Grote aandacht wijdde Reeder aan het forse optreden van kardinaal Van Roey. Eind mei, aldus de *Militärverwaltungschef*, had de kerkvoogd door zijn opzienbarende herderlijke brief tegen de anglo-amerikaanse luchtbombardementen, ons politiek in de kaart gespeeld ([443]). Reeder meende te weten dat de kardinaal de eindredaktie van die brief tijdens een persoonlijke audiëntie met de koning had vastgelegd ([444]). Maar de wegvoering had hem plots opnieuw op het strijdtoneel gebracht. Zijn herderlijk schrijven dat 18 juni in de kerken werd voorgelezen is niet enkel een krachtig protest maar tevens een « politiek manifest » waarin het geloof in een spoedige geallieerde overwinning zó uitdagend verkondigd wordt dat de anglofielen hem gaarne zijn « misstap » van eind mei vergeven ([445]). (Op bezielende wijze had Van Roey inderdaad de beknopte proklamatie van de koning tot een hoopvolle oproep omgetoverd. Waar Leopold de Belgen tot vertrouwen had aangespoord, proklameerde de kardinaal triomfantelijk waarom : « omdat het licht reeds de horizont kleurt », ons vertrouwen gevestigd is « op de klaarblijkelijke ontwikkeling van de oorlog » die sedert de landing in Normandië « in zijn eindfaze getreden is ([446]) ».)

Reeder onderschatte allerminst de politiek nadelige gevolgen van de tussenkomst van de kardinaal : de versteviging van de Belgische gedachte en de plotseling toenemende sympatie voor de monarchie. Vergeten het tweede huwelijk en de jarenlange passiviteit van het krijgsgevangen staatshoofd. Voor de meerderheid van de Belgen is Leopold opnieuw de onbetwistbare soeverein geworden ([447]). Nuchter konstateerde de *Militärverwaltungschef* : door het wegbrengen van de koning heeft men (hij bedoelde Hitler en Himmler) de kardinaal de kans geboden zich als « de gevaarlijkste vijand » aan de spits van het verzet tegen de bezetter op te werpen ([448]).

---

(443) Merkwaardig detail : van die herderlijke brief had de kardinaal, op verzoek van de bekende industrieel baron de Launoit, 50.000 eksemplaren laten drukken (VAN ROEY, *a.art.*, bl. 229).

(444) TB 29 (T-501, 106, 1034) en TB 30 (T-501, 106, 1160). Bedoeld wordt hier de herderlijke brief die op zondag 21 mei in de kerken werd voorgelezen. Op te merken valt dat de laatste ontmoeting van de koning met de kardinaal te Laken van 17 mei dateert. Twee dagen voordien had Van Roey besloten een oproep tot de geallieerden te richten onder de vorm van een herderlijke brief vermits hij over de radio niet kon beschikken. Het is dus best mogelijk dat de koning en de kardinaal op 17 mei de definitieve tekst van de brief besproken hebben (*abgestimmt*, volgens Reeder). Die tekst werd immers pas twee dagen later aan de pastoor-dekens bezorgd. De bisschoppen ontvingen persoonlijk een eksemplaar door drager. Vgl. nader VAN ROEY, *a.art.*, notities van 15, 17, 20 en 21 mei 1944 en LECLEF, *Kardinaal Van Roey en de Duitse bezetting in België*, bl. 337-341. Volgens deze auteur zou de herderlijke brief reeds op 15 mei « gegeven » zijn. Juister zou zijn : op die datum had de kardinaal reeds *besloten* zijn herderlijke brief te schrijven.

(445) TB 30 (T-501, 106, 1140).

(446) LECLEF, *a.w.*, bl. 346.

(447) TB 30 (T-501, 106, 1141). Vgl. nog VAN ROEY, *a.art.*, bl. 237), notitie van 7 juli 1944 : *La lettre pastorale a été répandue dans le pays et fait partout une grande impression... Il semble bien que les mesures prises contre le Roi et sa Famille aient porté toute l'opinion publique en sa faveur : l'opposition sourde qui règnait dans certains milieux est finie, dirait-on.*

(448) TB 30 (T-501, 106, 1160).

Interessant is Reeders verklaring van de tussenkomst van de kardinaal omdat ze een duidelijk negatieve beoordeling van het Duitse beleid op het hoogste niveau inhoudt. Over de verrassende verwijdering van de koning uit het land had de *Militärverwaltung* de kardinaal niet voordien kunnen informeren om de eenvoudige reden dat ook zij niet precies was ingelicht. Verbitterd omdat hij door de hoogste Duitse gezagdragers in het bezette België aldus genegeerd werd, had de « impulsieve » Van Roey naar de pen gegrepen en scherper gereageerd dan ooit tevoren. In zijn ontleding hield Reeder ook rekening met de historische achtergrond. In mei 1940 had de kardinaal de kapitulatie van de Belgische strijdkrachten met zijn groot moreel gezag gedekt. In feite had hij meteen de verantwoordelijkheid voor de krijgsgevangenschap van de koning in het land aanvaard. Sedert het begin van de bezetting was het kontakt tussen koning en kardinaal eng gebleven. De openbare verklaringen van de kerkvoogd waren steeds in eenklank geweest met de opvattingen van het staatshoofd. Klaarblijkelijk beschouwt de kardinaal zich als de plaatsvervanger van de koning en als diens tussenpersoon bij de Belgische publieke opinie. Geen wonder dat hij het als een « zwaar affront » ervoer niets vooraf te hebben vernomen over de verwijdering van de koning uit België. Tijdige informatie - het klonk als een verwijt van Reeder - zou het de *Militärverwaltung* mogelijk gemaakt hebben de belangrijke gebeurtenis op gepaste wijze, via de pers b.v., voor te bereiden. Dan had men ook die stijgende politieke spanning in België kunnen vermijden. Want, ofschoon publikatie en bespreking in de pers verboden waren, geraakte de herderlijke brief door een handig geënsceneerde voorlezing vanop de kansel ([449]) en klandestiene verspreiding spoedig alom bekend. Nu het kwaad gebeurd is, zuchtte een geresigneerde Reeder, spant het bezettingsbestuur zich in om de schade via de pers te beperken. Enkele nieuwe-ordegezinde journalisten werd opgedragen de herderlijke brief te kritizeren. In samenwerking met een niet nader genoemde geestelijke schreef de hoofdredakteur van *Het Algemeen Nieuws* (katoliek) een brochure over kerk en bezetter die als een klandestien geschrift door de *Propaganda-Abteilung* zou verspreid worden. Reeder wendde voor optimist te zijn omtrent de verwachte weerklank: gelet op het gebrek aan lektuur vinden dergelijke publikaties thans gemakkelijk lezers, noteerde hij ironisch ([450]).

---

(449) Over de voorlezing vanop de kansel noteerde Canaris in de *Meldungen* van 1 juli 1944, bl. 20: *Zahlreiche Geistlichen erklärten vor Beginn der Verlesung am 18. Juni 1944 sinngemäss, sie hätten eine Freudenbotschaft zu verlesen, bäten um absolute Ruhe, damit jeder sie gut Verstehe und in sich aufnehmen könne; denn sie werd für alle ermunternd und tröstend sein.*

(450) TB 30 (T-501, 106, 1160-1161). *Meldungen*, 1 juli 1944, bl. 19-20.

Een even negatieve klank verneemt men bij twee top-medewerkers van Reeder ([451]). Op bezoek bij de zieke kanunnik Van der Elst, de officieuse kontaktman tussen het aartsbisdom en het bezettingsbestuur, verklaarden zij dat hun chef « niet zonder ongenoegen » een afschrift van de herderlijke brief aan zijn superieuren te Berlijn had gestuurd om te bewijzen hoe men in België reageerde op de wegvoering van de koning en zijn gezin. Op zijn beurt vertelde Van der Elst dit nieuwtje aan de kardinaal toen deze hem enkele dagen later ook een bezoek bracht. Men begrijpt dat Van Roey dit onrechtstreekse getuigenis waardevol genoeg heeft geacht om het schriftelijk vast te leggen ([452]).

Schuilgaand achter de zienswijze van de « loyaaldenkende kringen » keurde Canaris in zijn *Meldungen* de wegvoering van de koning en zijn gezin niet minder scherp af dan Reeder ([453]). Hij besefte dat de bezetter in het defensief gedrongen was. Wie de toestand in België overschouwt, jammerde hij, kan slechts met ontzetting vaststellen hoe de vijand als het ware feilloos instinktief de aangelegenheid tegen ons uitspeelt. Terwijl de anglofielen juichen om de « meesterlijke zet » van de kardinaal, kunnen wij niets. Treffen wij sankties, dan maken wij van Van Roey een nog grotere held en martelaar dan Mercier. Zwijgen wij dan is het bewijs geleverd dat wij angst hebben en geven wij onze nederlaag toe. Men (wie Canaris bedoelt is duidelijk) heeft over het hoofd gezien dat het Belgische vorstenhuis in al de bevolkingslagen van een sympatie geniet die enig is in Europa. Het tempo en de wijze waarop de wegvoering is geschied, de laattijdige motivering in pers en radio die door de brede massa als een « gewone propagandaleugen » werd afgedaan, de behandeling van het « dynastische vraagstuk » in zijn geheel, hebben een « tragische ontwikkeling » in de hand gewerkt die door de vijanden van het Rijk tegen ons wordt uitgebaat. Als klap op de vuurpijl kwam de laatste herderlijke brief, een « openbare oorlogsverklaring » die de kardinaal de gelegenheid schonk zich op te werpen tot de « woordvoerder van het Belgische volk ». Het negatieve resultaat voor de Duitse zaak van het doortastend optreden van Van Roey stelde Canaris gelijk met een door het Rijk verloren veldslag ([454]).

---

(451) Het ging om *Oberkriegsverwaltungsrat* Heym, kabinetschef van Reeder, en zijn kollega von Hahn, die als specialist voor de jodenkwestie talrijke joden had geholpen.

(452) VAN ROEY, *a.art.*, bl. 237, notitie van 10 juli 1944.

(453) De uitvoerige kommentaren van Canaris bij de wegvoering van de koning en de koninklijke familie vindt men in de *Meldungen* van 15 juni, bl. 2-3, 1 juli, bl. 5 en 16-26, 15 juli 1944, bl. 23-24.

(454) *Meldungen* van 1 juli 1944, bl. 21.

SAMENVATTING

Krachtens een *Führerbefehl* werd koning Leopold III op 7 juni 1944 uit Laken als krijgsgevangene naar Duitsland overgebracht. Verantwoordelijk voor de uitvoering van de zogenaamde « Operatie Elbe », was uitsluitend Himmler als chef van de Duitse politie.

De voorgeschiedenis van het *Führerbefehl* gaat terug tot het protest van de koning tegen de verplichte tewerkstelling in Duitsland dat klandestien verspreid werd onder de vorm van een brief van de vorst aan de voorzitter van het Belgische Rode Kruis de dato 17 december 1942. De reaktie van Hitler was heftig en rechtstreeks : op 18 februari 1943 verscheen in het kasteel te Laken een Duits generaal met de opdracht de koning streng voorlezing te doen van Hitlers antwoord. De slotalinea bevatte de duidelijke bedreiging met wegvoering indien dergelijk « onverantwoord voorval » zich herhaalde.

Op 17 juni 1943 vestigde Himmler voor het eerst Hitlers aandacht op het politionele aspekt van het verblijf van de koning in België. De aanleiding daartoe is onbekend gebleven. Ruim vier weken later, op 25 juli, dag van de val van Mussolini en van de feitelijke Duits-Italiaanse breuk, haalde Hitler scherp uit naar koning Leopold : « Nu die boel barst », riep hij woedend uit, « hoef ik ook de Belg niet meer te ontzien. Dan kan ik ook die koning (die kerel) onmiddellijk laten wegvoeren en sluit ik de hele familie samen op. » (Men vergete niet dat de zuster van de koning, prinses Marie-José, gehuwd was met de kroonprins van Italië en dat de band met dit land Hitler steeds in zijn *Belgienpolitik* gehinderd heeft.) Vijf dagen na die uitbarsting kregen Jungclaus van Himmler, von Falkenhausen van Keitel opdracht met alle middelen te voorkomen dat de koning uit het land zou ontsnappen. In het najaar van 1943 (eind oktober-begin november?) volgde de opdracht van Hitler aan Meissner, te Strobl, in de buurt van Salzburg, een villa voor de koning en zijn familie in gereedheid te brengen. Toen de NSB-leider Mussert op 2 december 1943 in het *Führerhauptquartier* de mening uitte dat « het verraad van Italië » de likwidatie van de monarchieën bevorderd had, vernam hij uit de mond van Hitler zelf « dat daardoor ook het Belgische koningshuis voor hem thans geen moeilijkheden meer opleverde ». Begin februari van het volgende jaar begon voor Constantin Canaris zijn tweede ambtstermijn te Brussel als chef van de Sipo-SD in België en Noord-Frankrijk. Tijdens een rondgang in de *Dienststelle* toonde zijn voorganger Ehlers hem in de brandkast de grote door het RSHA verzegelde briefenveloppe met het opschrift « Elbe ». Op 6 juni 1944, omstreeks het middaguur, ontving Canaris de telex die hem voorschreef de enveloppe te openen. Ze bevatte instrukties voor de wegvoering van koning Leopold III.

In de voorgeschiedenis van de wegvoering van Leopold naar Duitsland is er géén plaats voor enige invloed van de vorst op de besluitvorming van Hitler. De voorbereiding van de « Operatie Elbe » was een zuiver Duitse

politionele aangelegenheid waar de koning niet bij betrokken werd. Uit de *Tischgespräche* van 1942 blijkt overtuigend dat Hitler nooit bereid zou geweest zijn « die vermaledijde koning » een politieke dienst te bewijzen onder de vorm van een pseudo-wegvoering.

Niet later dan oktober-november 1943 wist koning Leopold dat hij, in geval van een geallieerde landing, naar Duitsland zou weggebracht worden. Geen wonder dat hij zich daarop sedert januari 1944 heeft voorbereid.

De wegvoering geschiedde niet onmiddellijk na de ontvangst, op 6 juni, omstreeks het middaguur, van de betreffende telex. Dat ze kon uitgesteld worden tot de ochtend van de volgende dag, was niet de verdienste van de grootsprakerige Kiewitz maar uitsluitend van Canaris. Als chef van de Sipo-SD te Brussel was hij rechtstreeks verantwoordelijk voor de uitvoering van Hitlers bevel dat hij via het RSHA ontvangen had. Ambtelijk was hij dan ook de enige die vanuit Brussel telefonisch bij het RSHA op uitstel en een waardig verloop van de operatie kón aandringen. Kiewitz daarentegen kon slechts wachten op het resultaat van de demarches van Canaris. Deze laatste werd na de wegvoering niet door een sanktie van Himmler getroffen. Anders verliep het met Kiewitz in weerwil van zijn gedwongen passiviteit. Een onoplettendheid werd hem noodlottig. Himmler bestrafte hem met degradatie en inlijving in een disciplinaire eenheid, de *Dirlewanger*, gespecialiseerd in *Himmelfahrtkommandos*. Kiewitz bracht het er levend van af maar verloor een paar dagen vóór het einde van de oorlog zijn rechterarm en -schouder.

In de na-oorlogse polemieken over de koningskwestie bekleedt de wegvoering van koning Leopold een belangrijke plaats. In zijn rekwisitorium van 20 juli 1946 in de Kamer beweerde de toenmalige Eerste Minister Van Acker dat de koning zijn wegvoering « niet ondergaan, maar vrijwillig aanvaard, zo niet uitgelokt had ». Dit laatste is volstrekt tegenstrijdig met de voorgeschiedenis van de deportatie. De koning heeft in zekere zin zijn wegvoering wél ondergaan vermits ze geschiedde op bevel van Hitler. Maar het blijft een feit dat de vorst, door zich niet tijdig aan de greep van de bezetter te onttrekken, zelf de toestand geschapen heeft die de uitvoering van Hitlers wegvoeringsbevel op 7 juni 1944 zou mogelijk maken.

Bij de studie van de geloofwaardigheid van de nota-Van Straelen - n.b. het enige dokument waarop Van Acker zijn betoog steunde - zal men een wezenlijk onderscheid maken tussen 1° de aan de koning door Van Straelen toegeschreven argumenten tegen een onderduiken vóór de verwachte geallieerde landing; 2° de schaarse maar betekenisvolle gegevens omtrent de voorgeschiedenis van de wegvoering. Wat het primo betreft : men mag aannemen dat de koning, tijdens een onderhoud met zijn vriend Van Straelen, uiting gegeven heeft aan zijn mening als zou een wegvoering naar Duitsland politiek niet nadelig voor hem uitvallen. Wat het secundo aangaat

zal men niet uit het oog verliezen dat de informatie van Van Straelen (en dus ook van Van Acker) niet verder reikte dan Laken. Beiden deden alsof het wegvoeringsbevel *van Hitler* niet eens bestond en de wegvoering het resultaat zou geweest zijn van onderhandelingen (*tractations*) tussen de koning en zijn bewaker kolonel Kiewitz. Een zinloos besluit : de krijgsgevangene noch zijn bewaker waren bevoegd beslissende onderhandelingen te voeren over het transfert van eerstgenoemde. In het beste geval konden zij de toepassing van een reeds door Hitler getroffen beslissing, die zij kenden, bespreken.

Anders dan Van Straelen en Van Acker duidelijk te verstaan geven heeft de koning zelf niet spontaan zijn wegvoering voorbereid. Wel heeft hij zich voorbereid (dat is iets heel anders) op de gebeurtenis die hij onafwendbaar wist indien hij in geval van een geallieerde landing nog niet ondergedoken was. Anders uitgedrukt : er is geen sprake van machinatie van de koning met Hitler of een van diens gevolmachtigden. Maar het is normaal dat hij gespekuleerd heeft op de politiek voordelige gevolgen van een wegvoering door de bezetter.

Was het transfert van de koninklijke familie (9 juni) een humanitaire daad van Hitler met het doel de vorst het leven in ballingschap draaglijker te maken? Uiteenlopende antwoorden zijn mogelijk. Zeker is echter dat Kiewitz dacht de koning « goed nieuws » te brengen toen hij hem, te Ciergnon, op 7 juni, omtrent Hitlers tweede bevel informeerde. Zeker is eveneens dat de koning geen vergiftigd geschenk van Hitler wenste te ontvangen. Zo dachten ook koningin Elisabeth en prinses Lilian. Vandaar het telegram van de koningin aan Hitler (8 juli) met het dringende verzoek de al zo moeilijke positie van haar zoon niet te verergeren en daarom het bevel ongedaan te maken. Het verzoek werd niet ingewilligd.

Het bevel tot transfert van de koninklijke familie was niet toepasselijk op prins Karel. Hij dook tijdig onder in de buurt van Spa. Toen de Sipo-SD te Brussel op 20 juni en op bevel van het RSHA zijn speurtocht begon, bleef de prins onvindbaar.

De reakties van het militair bezettingsbestuur en van de Sipo-SD waren scherp negatief. In zijn ambtelijke verslagen aan het opperbevel van het leger verzweeg Reeder niet dat de koning, ten gevolge van zijn wegvoering, sterk aan sympatie gewonnen had en de Belgische gedachte dieper wortel had geschoten. Maar het ergste gevolg van de onvoorbereide operatie zag hij in het forse optreden van kardinaal Van Roey. Door zijn herderlijke brief van 18 juni, « een politiek manifest », had hij zich tot de « gevaarlijkste vijand » van de bezetter kunnen opwerpen. Zich verschuilend achter de zienswijze van de « loyaaldenkende kringen » veroordeelde Canaris in zijn *Meldungen* aan het RSHA de dwaze aanpak van de operatie in haar geheel. Voor de Duitse zaak achtte hij het resultaat even nadelig als een verloren veldslag.

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ADAP = *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik*
BAK = *Bundesarchiv Koblenz.*
BAMAF = *Bundesarchiv, Militärarchiv Freiburg-im-Breisgau*
BDC = *Berlin Document Center*
EVDOK = Eigen verzameling dokumenten
GESTAP = *Geheime Staatspolizei, Amt IV* in het RSHA.
HSSPF = *Höherer SS- und Polizeiführer*
IMT = *International Military Tribunal Nürnberg*
NCWOII = Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog
OKH = *Oberkommando des Heeres*
OKW = *Oberkommando der Wehrmacht*
PAB = *Politisches Archiv Bonn*
Proc. = Proces
Pv = proces-verbaal
Rapport C.I. = *Rapport de la Commission d'Information...*
Recueil = *Recueil de Documents établi par le Secrétariat du Roi concernant la période 1936-1949*
RSHA = *Reichssicherheitshauptamt*
SIPO-SD = *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst*
STS = *Staatssekretär*
TB = *Tätigkeitsbericht* van *Militärverwaltungschef* Reeder aan het OKH
T-501 = reeks van microfilms in GRMA (*German Records Microfilmed at Alexandria, Va.* het eerste getal na T-501 duidt de filmrol aan, het tweede de *frame*).